

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**доктора юридичних наук, професора Тильчика В'ячеслава В'ячеславовича
на дисертаційне дослідження Сидор Наталії Теодозіївни «Правове
регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право**

На основі ознайомлення з дисертацією та працями, опублікованими за темою відповідно до Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, окреслені ступінь актуальності обраної теми, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, визначених у дисертації, їх новизна та достовірність, повнота викладу в опублікованих працях, а також зроблено висновок про відповідність встановленим вимогам дисертаційної роботи Сидор Н. Т.

Ступінь актуальності обраної теми.

З прийняттям Конституції України було визначено фундаментальний принцип державотворення – пріоритет прав людини. Відповідно, істотні зміни та постійна трансформація соціальних і політичних відносин, зумовили пошук принципово нових підходів до створення оптимальної суспільно-політичної та юридичної (правової) моделі захисту інтересів держави та одночасним забезпеченням задекларованих Конституцією України прав і свобод людини та громадянина. Така настанова вимагає розробки стратегічних механізмів, які б гармонізували публічні та приватні інтереси у всіх сферах, відповідно з

переорієнтацією держави з репресивного апарату до арбітра, у відносинах між громадянами і органами публічної влади.

Передувати такому процесу повинна побудова чітко сформованої моделі взаємовідносин держави, в особі державних органів, і громадян. Істотне значення при цьому відіграє юридична складова зазначеного процесу, яка повинна чітко сформулювати межі дозволених дій представників державної влади у різних формах взаємовідносин с громадянами. Саме тому і постає необхідність дослідження правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі.

Заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених процесуальним законом випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства. Заходи процесуального примусу застосовуються лише до осіб, що порушили встановлений порядок у суді під час розгляду адміністративної справи, а також до осіб, що перешкоджають здійсненню адміністративного судочинства.

Оскільки в умовах адаптації стандартів функціонування державних органів України до європейських, однією з ключових реформ виступає реформа адміністративного судочинства, науковий пошук у цій царині є надзвичайно вагомим, що є додатковим аргументом на користь актуальності, проведеного Сидор Н. Г., дослідження.

Отже, викладене вище, засвідчує, що дисертація Сидор Н. Г. є актуальною для сучасної правової науки та науки адміністративного права.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційне дослідження Сидор Н. Г. будується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Здобувач використала численні наукові праці фахівців з філософії права, загальної теорії держави та права, теорії управління та адміністративного й

конституційного права, адміністративного судочинства та інших галузевих правових наук, а також низки інших галузей знань. Високий ступінь наукової обґрунтованості і достовірності результатів дослідження забезпечено, крім цього, використанням комплексу методів наукового пізнання. З-поміж них світоглядні (філософські), загальнонаукові методи, методи соціології, правознавства, а також спеціальні методологічні засади аналізу правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі.

Головним у цій системі став діалектичний метод, що сприяв розгляду і дослідженню проблеми в єдності її соціального змісту та юридичної форми і дав змогу системно проаналізувати правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі (*Розділи 1–3*).

За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат, сформовано теоретико-методологічні підходи до дослідження питання правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі, визначено поняття та розкрито зміст заходів процесуального примусу в системі державних примусових заходів, здійснено аналіз підстав та порядку застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі (*підрозділи 1.1–1.3, Розділ 2*).

Системно-структурний та порівняльно-правовий методи дали змогу: дослідити питання класифікації заходів процесуального примусу в адміністративному процесі; визначити правові проблеми реалізації окремих видів процесуального примусу в адміністративному процесі; охарактеризувати заходи процесуального примусу в адміністративному процесі як самостійний вид державного примусу (*Розділ 2*).

За допомогою формально-юридичного методу було окреслено напрями удосконалення правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі в контексті судової реформи (*Розділи 2, 3*).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст дисертації загалом характеризується достатньо високим теоретичним і

науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед у тому, що дисертація є однією із небагатьох системних досліджень правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі, у якому комплексно, з використанням сучасних методів наукового пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки аналізується предмет дослідження в контексті міжнародних стандартів забезпечення належного правосуддя.

На особливу увагу заслуговують такі положення, висновки, рекомендації та пропозиції, що викладені в цій дисертації, які найбільш наочно демонструють її наукову новизну, теоретичну та практичну значущість:

– процесуальний примус в адміністративному процесі розглянуто як один із способів впливу на поведінку учасників процесу, урегульований нормами адміністративно-процесуального права, яке передбачає можливість застосування процесуального примусу до осіб, що не виконують вимоги закону або для попередження такого невиконання. Такий вплив може виступати в різних формах і носити різний характер. Це і заходи впливу, спрямовані на протидію неправомірній поведінці окремих осіб і на відновлення порушеного права, і заходи, що застосовуються до учасників процесу та іншим суб'єктів з метою припинення або запобігання їх протидії виконанню завдань адміністративного судочинства;

– заходи процесуального примусу в адміністративному процесі розглянуто як самостійний вид державного примусу. Встановлено ознаки заходів процесуального примусу, якими є: офіційність, владний характер, немайновий характер впливу, примусовий характер, спрощеність, оперативність, економічність процесуального режиму застосування, правовий характер.

– удосконалено підходи щодо розуміння заходів процесуального примусу в адміністративному процесі як самостійного виду державного примусу.

Встановлено особливність окремих заходів примусу в адміністративному процесі, що полягає у тому, що вони мають, з одного боку, ознаки заходів захисту, а другого, – є заходом відповідальності, який застосовується до учасника процесу за невиконання чи неналежне виконання процесуального обов'язку.

Досить логічно автор подає ознаки державного примусу як методу здійснення функцій держави у контексті застосування процесуального примусу: 1) державний примус є різновидом соціального примусу; 2) примус обумовлено конфліктом між державною волею, вираженою в законодавстві, й індивідуальної волею суб'єктів, які порушили встановлені вимоги; 3) державний примус опосередкований правом, носить правовий характер, правові норми встановлюють: які заходи, за яких умов, в якому порядку та ким можуть застосовуватися; 4) примус є актом зовнішнього психічного, фізичного, матеріального чи організаційного впливу, який впливає на свідомість, волю та поведінку суб'єкта; 5) державний примус реалізується шляхом застосування відповідних заходів; 6) застосування примусових заходів викликає обов'язок суб'єкта зазнавати право обмежень негативного характеру; 7) підставою застосування державного примусу є факти вчинення або загрози вчинення правопорушень, виникнення інших небажаних для суспільства і держави явищ з правовим змістом; 8) державний примус застосовується з метою забезпечення громадського порядку і громадської безпеки; 9) державний примус реалізується в рамках правовідносин охоронного типу.

Зроблено висновок про те, що умовно зазначені заходи процесуального примусу можна класифікувати на дві групи: 1) застосовуються до осіб у залі судового засідання (попередження та виділення із залу); 2) застосовуються до осіб за межами суду (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід, штрафи).

Застосування заходів процесуального примусу до порушників правил судочинства не звільняє особу від виконання обов'язків, передбачених законом.

Застосування заходів процесуального примусу до учасника справи не виключає можливості застосування до нього заходів адміністративної відповідальності (наприклад, за прояв неповаги суду). Відповідно, існує

адміністративна та процесуальна відповідальність учасників справи, що означає розмежування різних процедур застосування заходів впливу до порушників правил розгляду справи у суді.

Аргументовано дисертант вказує на те, що державний примус в адміністративному судочинстві реалізується адміністративним судом у ході провадження в адміністративній справі та покликаний забезпечувати стан захищеності прав учасників процесу, а також гарантувати належний порядок здійснення правосуддя і досягнення цілей адміністративного судочинства. Примус виникає у рамках здійснення адміністративного судочинства (адміністративного процесу), оскільки визначений нормами адміністративного процесуального права, яке своїм предметом має саме суспільні відносини, що виникають між адміністративним судом та іншими суб'єктами адміністративно-процесуальних відносин з приводу розгляду та вирішення справи адміністративної юрисдикції. Примус може бути застосований у випадках, визначених законом, протягом усього процесу по справі.

Сформульовані в дослідженні теоретичні висновки і узагальнення розвивають і доповнюють положення адміністративного права і процесу щодо правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі з позиції новітнього праворозуміння, механізму правового регулювання та правозастосування.

У дисертації сформульовано й інші цікаві та корисні положення і висновки.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в 11 публікаціях, серед яких – п'ять статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у періодичному виданні іноземної держави (Польща), п'ять – у збірниках тез доповідей на науково-практичних заходах.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у

науково-дослідній сфері, правозастосовній діяльності та навчальному процесі, що підтверджено відповідними довідками, а саме у: *науково-дослідницькій сфері* – для подальшої розробки проблематики правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі; *правозастосовній діяльності* – для удосконалення діяльності адміністративних судів щодо застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі; *навчальному процесі* – положення та висновки дисертації можуть бути впроваджені в процес викладання дисциплін: «Адміністративне право», «Адміністративна відповідальність», «Адміністративне судочинство», «Проблеми адміністративного судочинства» (акт впровадження ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» від 01.10.2018 № 21).

Дискусійні положення дисертаційного дослідження та зауваження до нього.

Однак, як і при дослідженні будь-якої складної і нової теоретичної проблеми, в зазначеному дисертаційному дослідженні міститься певна кількість спірних, недостатньо обгрунтованих та узгоджених положень, які можуть стати підґрунтям для наукової дискусії та слугувати напрямами подальшої розробки цієї проблематики. Зокрема:

1. Потребує додаткового обгрунтування теза автора про необхідність чіткого розмежування понять «адміністративно-процесуальний примус» та «примус, визначений нормами адміністративного процесуального права». З приводу цього доцільно було б під час захисту уточнити позицію автора щодо вказаного питання.

2. Аналізуючи стан дослідження питань правового регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі автор звертає увагу на те, що серед вчених-адміністративістів не існує єдиної думки щодо змісту понять «адміністративне судочинство» та «адміністративний процес». Водночас, узагальнивши найбільш поширені позиції з цього приводу, дисертант поділяє їх на три основні напрями. Однак, було б доречним подати власне бачення цієї проблеми, або ж прислатися до тієї позиції, яка, на думку дисертанта, є найбільш

переконливою.

3. Варто звернути увагу на те, що висновки до першого розділу носять дещо формальний характер, не повною мірою відображають здобутки дисертанта і тим збіднюють результати, яких дійшла здобувач.

4. Не зовсім чітко дисертантом змодельовано поняття адміністративно-правового примусу та його видів, а також місця в його системі процесуального примусу.

5. Цілком слушно автор зауважує, що дотримання правил поведінки у судовому засіданні досягається завдяки заходам процесуального примусу. Однак, у цьому контексті доцільно було б зацентувати увагу на тому, що процедура розгляду справ в адміністративних судах вимагає чіткого виконання правил адміністративного процесу від всіх його учасників. А тому для забезпечення ефективності діяльності суду не лише від учасників процесу вимагається певний рівень правової поведінки, відповідна культура юридичної практики, але й має бути належною професійно-правова культура з боку суддів.

6. Враховуючи те, що примус в адміністративному судочинстві належить до загальної категорії правого примусу, автор констатує, що він є різновидом правового примусу. Натомість, загальна теорія права в цілому під державним (правовим) примусом розуміє конкретні засоби впливу, які пов'язані з обмеженнями в тій чи іншій формі свободи особи. З огляду на це, не зайвим було б під час публічного захисту подати авторську думку про фактичні підстави для застосування видалення з зали судового засідання та умови застосування видалення з зали судового засідання в контексті повторності.

Водночас, зазначені зауваження переважно мають дискусійний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Автореферат дисертації ідентичний її основним положенням і повністю відображає зміст та результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України

від 24 липня 2013 року № 567.

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація «Правове регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки адміністративного права, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а її автор – Сидор Наталія Теодозіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

Начальник кафедри адміністративного права
і процесу та митної безпеки Університету
Державної фіскальної служби України,
доктор юридичних наук, професор

В. В. Тильчик

Підпис В. В. Тильчик засвідчую:
Учений секретар УДФС України
(М. Рудик)
« 4 » 2013 р.